

HALINA SEMENOWICZ
OTWOCK

CELESTYN FREINET I JEGO DZIEŁO PISARSKIE

Twórca jednego z najoryginalniejszych systemów pedagogicznych i szerokiego ruchu nowatorskiego, nauczyciel w XX wieku, urodził się 15 października 1896 roku w małej prowansalskiej wiosce Gars /Alpy Morskie/. Ze swego środowiska, biednej chłopskiej rodziny, z dzieciństwa spędzonego na słonecznych wzgórzach Prowansji wyniósł zdolność głębokiego współżycia z przyrodą, zamiłowanie do wytrwałej, dobrze wykonanej pracy i zdrowy chłopski rozsądek.

Pierwsza wojna światowa wyrwała go ze szkoły nauczycielskiej w Nicei. Wrócił z frontu jako inwalida z przestrzelonym płucem. Po długiej rekonwalescencji podjął pracę niewykwalifikowanego nauczyciela w dwuklasowej wiejskiej szkole w Bar-sur-Loup. Była to dla niego pracownia pierwszych doświadczeń: wycieczki po okolicy, swobodny tekst, drukarnia, gazetka szkolna i korespondencja z jedną szkołą w Bretanii.

Szukając odpowiedzi na liczne pytania jakie stawiało mu codzienne życie w klasie zaczął studiować dzieła pedagogów - klasyków /Rabelais, Montaigne, Rousseau/, a następnie prace pedagogów współczesnych /Claparède, Decroly, Dewey, Ferrière, Montessori/. Podziwiał ich myśli i propozycje, ale porównując je z rzeczywistością swej biednej klasy w Bar-sur-Loup, zdał sobie sprawę ze sprzeczności między teorią i praktyką. Wiele później, po latach doświadczeń powie: "Po dziś dzień pedagogika jest tworzona przez ludzi, którzy nigdy sami nie uczyli w klasie, ale mających dużo czasu i niezbędny autorytet, który pozwala im na zabieranie głosu w imieniu wychowawców. Mówią pięknie, przedstawiają czasem interesujące teorie, ale nigdy nie zniżają się do nas, nauczycieli Szkoły Elementarnej"¹.

Główną troską Freineta były zawsze warunki życia i wychowanie dzieci ludu. Doprowadziło go to do studiowania filozofów materialistów /Marks, Engels i Lenin/. Z zapałem podjął pracę w spółdzielniach wiejskich i w działalności Frontu Dzieciństwa, któremu przewodniczył Romain Rolland.

W 1925 roku Freinet udał się do Związku Radzieckiego z pierwszą delegacją nauczycieli Krajów Zachodu, zaproszonych przez Związki Zawodowe Kraju Rewolucji Socjalistycznej. Po swym powrocie napisał broszurę adresowaną do młodzieży francuskiej "Un mois avec les enfants russes" /Miesiąc z dziećmi rosyjskimi/.

Młody nauczyciel Celestyn Freinet wypowiedział wojnę szkole tradycyjnej ze wszystkimi jej uwarunkowaniami społecznymi. Ta walka od samego początku przekraczała granice ciasno pojętej modernizacji szkoły. Zgrupował wokół siebie zespół nauczycieli-zwolenników jego idei. Zespół ten stał się zaczątkiem CEL /Spółdzielni Nauczania Świeckiego/. Pierwsze artykuły Freineta /1921-1926/ ukazały się w "l'École Rymancipée"², w "Clarté"³, czasopiśmie wydawanym w Nicei przez Henriego Barbussa⁴. Wszystkie one wyrażają protest przeciwko niesprawiedliwości życiowej dziecka ludu. Oto kilka tytułów, które ilustrują ówczesny nastrój młodego Freineta! "O rewolucję w szkole", "Jak powiązać szkołę z życiem", "O szkołę dla proletariatu", "Przeciwko nauczaniu książkowemu" itp.

Eliza, z którą ożenił się w roku 1926, także włączyła się do realizacji zadań podjętych przez Freineta. Razem zaczęli pracować w szkole Saint-Paul-de Vence⁵ i kontynuowali organizację Spółdzielni Nauczania Świeckiego, która w roku 1928 liczyła już 100 członków.

Po dramatycznych wydarzeniach w Saint-Paul-de-Vence, opisanych przez Elizę w "Naissance d'une Pédagogie Populaire" /Narodziny Pedagogiki Ludowej/⁶, Freinet zostaje zwolniony z pracy państwowej pod pretekstem inwalidztwa, mimo gorącej obrony tak znakomitych osobistości jak R.Rolland, H.Barbusse⁷, P.Langevin i H.Wallon. Doświadczenie było ciężkie, ale nie załamało go. Z pomocą towarzyszy, rodziny, kosztem osobistych wyrzeczeń zakłada niewielką, prywatną szkołę eksperymentalną w Vence, która staje się wkrótce nie tylko warsztatem doświadczalnym dla Freineta i

jego współpracowników, ale również miejscem, do którego zjeżdżają ludzie z różnych stron świata, by u samego źródła poznać jego koncepcję pedagogiczną, a równocześnie zobaczyć cały arsenał środków dydaktycznych i narzędzi pozwalających na jego realizację.

W roku 1940, gdy Francja znalazła się pod okupacją hitlerowską, Freinet zostaje aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie. W trudnych warunkach, przekraczających jego wydolność fizyczną, zaczyna pisać swoje fundamentalne dzieła "Wychowanie przez pracę", i "Zarys psychologii stosowanej w wychowaniu". Zwolniony z obozu dzięki interwencji swych przyjaciół przyłącza się do Ruchu Oporu i kieruje oddziałem partyzantów w Alpach Morskich. W 1947 roku wraca do Vence i wznowia pracę. W następnych latach organizacja Ruchu Nowoczesnej Szkoły uzyskuje swój ostateczny kształt. Na Kongresie w Nancy w 1950 roku uchwalony zostaje statut École Moderne /"Karta Nowoczesnej Szkoły"/, a w 1957 r. na Kongresie w Nantes Freinet inicjuje utworzenie Międzynarodowej Federacji Ruchów Nowoczesnej Szkoły /FIMEM/, do której obecnie należy 38 państw, w tym również Polska.

Freinet zakończył życie w wieku lat 70 w roku 1966, ale dzieło jego żyje nadal, ciągle się rozwija i wzbogaca.

"Mówiąc o Freinecie, chwali się go jako znakomitego pedagoga. Nie docenia się tego, że był on urodzonym pisarzem, groźnym polemistą i prawdziwym poetą"⁸.

Pisarska twórczość Celestyna Freineta w niczym nie przypomina traktatów naukowych, po które zwykliśmy sięgać, gdy chcemy poznać zasady jakiegoś systemu pedagogicznego czy metody nauczania. Jest tak nie dlatego, że Freinet nie był w stanie napisać dzieła naukowego, był bowiem człowiekiem o wielkiej osobowości ani też dlatego, że pragnął uchodzić za tura prymitywnego, lecz dlatego, że podzielił się swą wiedzą i doświadczeniem z szerokim kręgiem nauczycieli, wychowawców ludowych, a także rodziców i chciał być przez nich należycie zrozumianym, zarówno pod względem treści jak i formy. Dobór tematów świadczy o rozległej skali jego zainteresowań. Przedstawiają najczęściej wyniki

samodzielnych przemyśleń autora, jego wnikliwych obserwacji i własnych doświadczeń oraz różnych eksperymentów przeprowadzonych razem ze współtowarzyszami.

Wszystkie dzieła Freineta napisane są doskonałym, poprawnym językiem, dość swoistym gawędziarskim stylem, często bliskim poetyckiej prozie, jak to ma miejsce np. w "Gawędach Mateusza". Wielokrotnie stosowana anegdota, przypowieść ilustrują i wyjaśniają sedno myśli Autora, a jednocześnie nadają jego wywodom charakter ekspresyjny, świadczący o dużym zaangażowaniu w omawianych problemach. Oto kilka tytułów z Gawęd Mateusza: "Dobry ogrodnik, czyli cykl wychowawczy", "Niebezpieczni kuglarze", "Orły nie wchodzą na górę po schodach", "O koniu, który nie odczuwa pragnienia", "Moim laboratorium jest dziecko", "Chleb i różę".

Można też spotkać w pismach Freineta specyficzne określenia w rodzaju: profil życiowy, poboczne drogi, praca-zabawa, doświadczenie po omacku, oparcia - bariery itp., a także terminy powszechnie znane, związane z pracą szkoły, które w koncepcji Autora nabierają innego znaczenia niż to, do którego przywykliśmy, np. arcydzieła, gazetka szkolna, spółdzielnia klasowa itp.⁹. Najczęściej chyba używanymi przez Freineta terminami są "naturalny" i "swobodny", co wyraża jego bunt przeciw wszystkiemu co jest sztuczne, wymuszone, ograniczone sztywnymi schematami i rutyną w tradycyjnej szkole i co obejmuje on jednym symbolicznym określeniem "scholastyka".

Jako tłumaczka "Pism Wybranych" Celestyna Freineta na język polski ponad trzy lata obcowałam dzień po dniu z jego pisarskim dziełem, przedzierając się przez gąszcz figur stylistycznych i konstrukcji gramatycznych dla dotarcia do sedna myśli Autora. Pozwoliło mi to przekonać się, że z każdej stronicy pism tego oryginalnego pisarza przemawia do czytelnika umiłowanie prawdy, zrozumienie przejawów życia, serdeczna życzliwość dla dziecka i nauczyciela oraz głęboka, żarliwa wiara w słuszność obranej drogi, zmierzającej do realizowania postępu pedagogicznego w konkretnej rzeczywistości¹⁰.

W rozprawce poprzedzającej wydawnictwo "Wyboru Pism" Freineta Aleksander Lewin pisze: "Freinet pilnie śledził przemiany dokonujące się w różnych dziedzinach życia, a zwłaszcza w oświacie. Jego poglądy, uogólnienia i wnioski wyrastały "a la base", tzn. na gruncie konkretnej praktyki, w toku licznych i różnorodnych doświadczeń. I dlatego - choć mogą być w koncepcji Freineta problemy dyskusyjne, niejasne, niedopracowane - nie ma w niej problemów wymyślonych w sposób sztuczny, gabinetowy, z dala od warsztatu szkolnego. Każda myśl, każdy projekt wynika z życia, z doświadczeń, z masowej praktyki.

Ten ścisły organiczny związek z "bazą" narażał i dotąd naraża Freineta oraz jego zwolenników na stały zarzut, płynący zazwyczaj z kręgów uniwersyteckich, że jego pedagogika jest nacechowana ciasnym empiryzmem, praktycyzmem, że brak jej podstaw teoretycznych, że twierdzenia, które formułuje Freinet, nazywając je niekiedy prawami czy prawdami, nie są naukowo udowodnione.

Rzecz zrozumiała, że nie każde twierdzenie zawarte w spuściźnie pedagogicznej Freineta jest udowodnione czy nawet da się udowodnić w sposób odpowiadający formalnym rygorom naukowym. Należy jednak pamiętać, że każdy twórca, zmierzający do wielkiej syntezy, a takim twórcą był niewątpliwie Freinet, nie może poprzestać, zwłaszcza w dziedzinie wychowania, na istniejącym materiale twierdzeń dających się naukowo udowodnić, lecz musi te granice przekroczyć. Freinet nieustannie granicę tę przekraczał. W jego twórczości można dostrzec wyraźną tendencję do całościowego, integralnego, spójnego wewnątrznie, w dużej mierze uniwersalistycznego ujęcia zasadniczych problemów, jakie dotąd jeszcze zaprzatają uwagę czołowych pedagogów na całym świecie"¹¹.

Wszystkie dzieła Freineta można - umownie - podzielić na dwie grupy:

1. Koncepcja pedagogiczna /podstawy filozoficzne, psychologiczne, pedagogiczne i socjologiczne/

Do tej kategorii należałoby zaliczyć:

"Gawędy Mateusza - pedagogika zdrowego rozsądku" /arcydzieło prozy poetyckiej/. Dwa wydania /1953,1959/. Tłumaczone na języki: hiszpański, esperanto, włoski, portugalski i polski.

"Wychowanie przez pracę". Dwa wydania /1949,1960/. Tłumaczone na język: hiszpański, włoski, portugalski, polski /częściowo/.

"Zarys psychologii stosowanej w wychowaniu". Cztery wydania /1950, 1966, 1968, 1971/ /ostatnie wydanie dwutomowe/. Tłumaczone na język hiszpański, włoski, portugalski, polski /częściowo/.

"Metody naturalne w nowoczesnej pedagogice". Cztery wydania /1949, 1956, 1961, 1971/ /ostatnie wydanie w trzech tomach/. Tłumaczone na język: niemiecki, hiszpański, włoski, portugalski i polski.

"Niezmienne prawdy pedagogiczne". Wydane w dwu postaciach: jako samodzielna broszura w 1964 r. i jako dodatek do książki "O szkołę ludową" w 1969 r. Tłumaczone na języki: niemiecki, duński, hiszpański, włoski, japoński, portugalski i polski.

2. Realizacja /środki, narzędzia, techniki, strategia i organizacja życia w szkole, pozwalające na realizację koncepcji pedagogicznej/

Najważniejsze książki w tej grupie:

"Nowoczesna szkoła francuska - praktyczny przewodnik urządzeń materialno-technicznych i organizacji pracy pedagogicznej szkoły ludowej"

Ta praca jest najbardziej upowszechniana i najczęściej tłumaczona. Sześć wydań od 1957 r., ostatnie ukazało się w roku 1969 z dodatkiem "Niezmienionych prawd pedagogicznych", pod ogólnym tytułem: "O szkołę ludową", tłumaczenia na język: arabski, duński, niemiecki, fiński, japoński, holenderski, hiszpański, grecki, norweski, polski, portugalski, szwedzki, włoski i węgierski.

"Swobodny tekst", dwa wydania /1947,1960/, tłumaczony na języki: duński, hiszpański, holenderski, polski, portugalski, włoski.

"Gazetka szkolna", jedno wydanie /1957/, tłumaczona na języki: hiszpański, polski, portugalski i włoski.

"Drukarnia w szkole", dwa wydania /1927,1930/, tłumaczona na języki: hiszpański, polski, portugalski i włoski.

Poza tymi najważniejszymi pracami do grupy drugiej należy zaliczyć wiele broszur i dziesiątki artykułów dotyczących technik, organizacji życia w klasie, środków dydaktycznych i różnorodnych problemów wychowawczych. Oto kilka przykładów z biblioteczki nauczyciela nowoczesnej szkoły: "Spółdzielnia szkolna", "Korespondencja międzyszkolna", "Doświadczenia poszukujące", "Techniki audiowizualne", "Wycieczki szkolne", "Nauczanie żywej matematyki" itp.

W ostatnich dniach 1986 r. ukazała się nakładem Narodowego Instytutu Badań Pedagogicznych w Paryżu, obszerna bibliografia wszystkich publikacji Celestyna Freineta i jego żony Elizy⁶. Zawiera ona również tłumaczenia oraz prace dotyczące pedagogiki Freineta opublikowane w 24 krajach.

PRZYPISY

¹Drukarnia w szkole, nr 11, 1931

²Ibidem

³Cros/Louis/, Potrójne dzieło Freineta. Wystąpienie na konferencji dla uczczenia pamięci Freineta po jego śmierci, w Instytucie Badań Pedagogicznych w Paryżu, 1966, nie publikowane.

⁴Wyjaśnienia terminologiczne, W: Celestyn Freinet, O szkołę ludową, Pisma wybrane, Wrocław, Ossolineum 1976 s.LXXIX - LXXXVII

⁵H.Semenowicz, Od tłumacza, op.cit. s. LXXIII-LXXVIII

⁶A.Lewin, Celestyn Freinet i jego dzieło pedagogiczne, op.cit. s.LIX

⁷H.Semenowicz, Célestin et Elise Freinet, *Bibliographie Internationale /1920-1978/*, Paris: INRP 1986

⁸L.Cros, op.cit.

⁹Wyjaśnienia terminologiczne, op.cit.

¹⁰H.Semenowicz, *Od tłumacza ... op. cit.*

¹¹A.Lewin, op.cit.